

Josip LEBO

UNUTAROBITELJSKI DIJALOG - PUT DO LJUDSKE I KRŠĆANSKE ZRELOSTI

Sažetak

Kako će se dijalog odvijati u jednoj obitelji velikim dijelom ovisi o osobinama i kvalitetama pojedinih članova obitelji. Budući da je to uvijek odnos ja - ti u kojem se osoba susreće s drugom osobom, potrebno je, što ovisi o osobnoj zrelosti pojedinca, stalno graditi povjerenje i uklanjati nesuglasice favorizirajući međusobno prihvaćanje.

Polazeći od pojmova "dijalog" i "komunikacija", u ovom radu se najprije željelo istaknuti neke bitne karakteristike ispravne komunikacije koja je najprije uzajamno darivanje i primanje, a zatim otvorena za dijalog i traženje istine. Jedan od bitnih ciljeva samog odgoja jest i formiranje sposobnosti dijalogiziranja i konfrontiranja vlastita uvjerenja s uvjerenjem drugih. Ta se uvjerenja prenose kako riječima tako i neverbalnim gestama, izražavanjem emocija, vladanjem i stavovima.

Komunikacija je ključ odgoja, temelj svih međuljudskih odnosa. Biće u odnosu stječe povjerenje i potrebu prihvaćanja drugoga, sugovornika. U obiteljskoj komunikaciji dijalog, slušanje i pažnja su prevažni elementi za rast, razvoj i ljudsku zrelost. Uspješna komunikacija u obitelji pomaže razvijanju sposobnosti slušanja na jedan iskreniji i svjesniji način. Tu se, bez bojazni da se neće razumjeti ili da će se netko poniziti, iznose vlastiti osjećaji koje drugi respektiraju.

I. Što je dijalog?

Bratoljub Klaić u *Rječniku stranih riječi* za riječ **dijalog** (grč. *dialogos* - razgovor) kaže da ta riječ u prvotnom značenju označava razgovor između dvoje (ili nekoliko) ljudi, a drugotna značenja su: osnovni način izlaganja književnog djela ili književno djelo napisano u formi razgovora. Pridjev je *dijaloški* i *dijalogni*, a *dijalogizirati* je izraditi u obliku dijaloga.¹ Ta je riječ sastavljena od grč. *logos* (riječ, razgovor) i *dia* (prijedloga koji označava putovanje preko čega, ili kretanje od jedne točke k drugoj), znači putovanje i vraćanje riječi između jedne ili više osoba koje razgovaraju. To je, dakle jedan kolokvij, stalna komunikacija između dvije osobe ili između grupa koja uklanja nesuglasice i favorizira uzajamno prihvaćanje.²

M. Buber naglašava personalnu dimenziju dijaloga prepoznajući u njemu jedan od temeljnih momenata odnosa *ja - ti*. Po tome bi dijalog bio izlaženje *mene* iz sebe samoga u riječi (izgovorenoj i gestikuliranoj) i po njoj put k *tebi*, predajući se potpuno i bezrezervno, ulazeći u odnos čitavim svojim bićem. Samo u susretu s *drugim*, u odnosu postavljenom između *ja* i *ti*, čovjek ulazi u autentičnu realnost od koje se bio udaljio.³

Bitne karakteristike dijaloga bi bile: svijest o vlastitom identitetu, ali i svijest o vlastitoj ograničenosti, povjerljiva i puna otvorenost prema drugome, sposobnost uzajamnog davanja i primanja. Stoga se dijalog predstavlja kao mogućnost interpersonalnog odnosa i socijalnog zajedništva.⁴

Crkva se u svojim dokumentima Drugog vatikanskog sabora, potpuno posvetila temi dijaloga mijenjajući svoj stav i naglašavajući da je Bog progovorio u svome Sinu, a Sveto pismo je Božji govor (DV 9). Bog dijalogizira sa svojom zaručnicom, a ona sa svim ljudima. Iz tog razgovora nitko nije isključen: niti ateisti, niti humanisti, niti progonitelji, zadržavajući uvijek prikladnu razboritost (GS 92). U istom dokumentu, *Gaudium et spes*, Crkva želi dijalogizirati s cijelom ljudskom obitelji o međusobnom poštovanju, slozi i zakonitoj raznolikosti (GS 43), sa svim ljudima dobre volje. Apostolska pobudnica *Evangelii Nuntiandi* naglašava ozbiljan i iskren dijalog s kulturom suvremenog čovjeka. Posebno se naglašava dijalog s onima koji su druge vjere i tradicije.

Na području odgoja ističe se važnost dijaloga s metodološkog gledišta naglašavajući važnost formacije odgajanika u samoodređenju.

1 B. KLAJĆ, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1988.

2 *Dizionario Garzanti di Italiano*, Garzanti Editore s.p.a., 1998.

3 M. BUBER, *Il principio dialogico e altri saggi*, Edizione San Paolo, Milano, 1993., 5-33.

4 L. A. GALLO, "Dialogo", u: L. GIOVANNINI, L. PULSCI, E. SGARBOSSA, A. TERGOLINA, *Dizionario di Psicologia*, Edizine Paoline, 1986., 288-289.

Stoga se današnja postavka odgoja bori za odgoj “otvoren za dijalog”. Po tom se nadilazi ona tradicionalna vizija da samo odgojitelj odgaja, a odgajanik je samo objekt odgoja. Nova postavka bi bila da su svi i odgajnici i odgojitelji, svatko na svoj način. Odgajanje uključuje pokretanje dijaloga s odgajanicima tražeći zajedno s njima istinu. To je traženje u kojem odgojitelj, bez gubljenja vlastitog identiteta, nudi svoje iskustvo i svoje znanje odgajanicima, ali je otvoren i spreman obogatiti se onim što i oni donose.⁵

Nadalje, odgajati uključuje formiranje u odgajanicima sposobnost dijalogiziranja s osobama kao takvima, prihvaćajući, respektirajući njihovo realiziranje i pridonoseći mu, ali također imajući uvijek veću spremnost staviti u respektabilan i iskren dijalog vlastite ideje s idejama drugih, vlastita uvjerenja s uvjerenjem drugih, vlastita vjerovanja s vjerovanjem drugih, a na području kršćanskog odgoja, stabiliziranje jednog korektnog dijaloga između vjere i znanosti i između vjere i kulture.⁶

2. A što je onda komunikacija?

Komunikacija je, s jedne strane - slično kao dijalog - proces razmjene informacija, ali preko dogovorenog sustava znakova. Komunikacija je uvijek jedan socijalni čin, bilo da ima mjesto među ljudima ili u vanjskom govoru (ili u mislima). Sadržava stoga uvijek jedan odnos.⁷ Komunikacija je proces slanja informacija sebi ili bilo kojem drugom biću, najčešće putem jezika. Sama riječ komunikacija dolazi od latinske riječi *communicare*, što znači učiniti nešto općim ili zajedničkim.⁸

Psihologijski rječnik donosi da je komunikacija “proces odašiljanja, prenošenja i primanja poruka, signala ili informacija u koji je uključeno najmanje tri elementa: *izvor informacije* koji poruku odašilje; *prijenosni vod* (komunikacijski kanal) kojim se ona prenosi i *odredište* (primalac) koje prima poruku.”⁹ U komunikaciji važnu ulogu imaju tri dimenzije: sadržaj, forma i cilj. Sadržaj komunikacije i forma zajedno kreiraju poruke koje se šalju pr-

⁵ L. A. GALLO, “Dialogo”, 288-289.

⁶ L. A. GALLO, “Dialogo”, 289.

⁷ Colin CHERRY, “Comunicazione”, u: L. GIOVANNINI, L. PULSCI, E. SGARBOSSA, A. TERGOLINA, *Dizionario di Psicologia*, Edizine Paoline, 1986., 235-239. Autorica naglašava da imaju dva velika razreda znakova: a) lingvistički znakovi (engleski, njemački, hrvatski...) koji su određeni kulturom; b) sustavi znakova preuzeti kao takvi ili određene definicije i pravila (npr. prometni znakovi, novčanice, matematika). U oba slučaja postavlja se pitanje: Što je jedan znak? Mogu li se znakovima *izraziti* sve percepcije i svi “oblici”?

⁸ B. KLAJČ, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1988.

⁹ B. PETZ (ur.), *Psihologijski rječnik*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2005., 207.

ema cilju. Cilj može biti sam čovjek, druga osoba (u interpersonalnoj komunikaciji) ili grupa. Može se razlikovati komunikaciju u formi mass medija, u situaciji društvenog komuniciranja, u dinamici grupe, u intrapsihičkoj komunikaciji i interpersonalnoj komunikaciji. U bilo kojoj od tih formi kontakta komunikacija je uspostavljena prema posebnim principima i zakonima jer, riječ je o subjektima, djeluju na različite interpersonalne subjekte.¹⁰

3. Interpersonalna komunikacija

Efikasnost odnosa u obitelji u najvećoj mjeri ovisi o komunikaciji koja se uspostavlja i ostvaruje među svim sudionicima. Prije se komunikacija definirala kao zbivanje bez promjene i razvoja, noviji pristup naglašava razvojni vid interpersonalne komunikacije gdje kroz upoznavanje onih koji komuniciraju dolazi do istinskih odnosa.¹¹ To komuniciranje bismo mogli definirati, uspoređujući ga s drugim vidovima komunikacije, kao proces komuniciranja između dvoje (ili više) ljudi. Taj proces uvelike ovisi o broju ljudi, o njihovoj fizičkoj bliskosti u toku komunikacije, koji kanali su korišteni i je li je došlo do povratne informacije.

Ta je komunikacija okarakterizirana nekim zajedničkim dimenzijama: 1) *funkcije*, koje evidentiraju cilj komunikacije; 2) *sastavni elementi* - dva su sastavna elementa komunikacije: sadržajni i relacijski. Prvi se odnosi na lingvističke kompetencije, a drugi se odnosi na vladanje osobe u međuodnosu; 3) *organizacija komunikacije* - načini i norme koje reguliraju odnos među osobama.¹²

Jedno od najvažnijih sredstava komunikacije jest **dijalog**, i doprinos s toga područja koje promatra odnos *ja - ti; mi*, slobodu i reciprocitet komunikacije. Ništa manje nisu značajni ni doprinosi teologije, posebno na području dijaloga i odnosa Bog - čovjek; odnos ljubavi (*caritas*) među ljudima, u odnosu zajedništva vjerskog života. Važni su doprinosi i s područja sociologije i aktivnosti osobe za socijalni život. Isto tako i s područja psihologije kada promatra socijalizaciju i socijalno vladanje pojedine osobe i kada se odnosi na pozitivnu komunikativnu podlogu.¹³

Ukratko: interpersonalna komunikacija je proces komuniciranja između dvoje (ili više) ljudi koji licem u lice, ili s veće udaljenosti (doviki-

¹⁰ A. R. COLASANTI, "Comunicazione", u: J. M. PRELLEZZO (ur.), C. NANNI, G. MALIZIA, *Dizionario di scienze dell'educazione*, Editrice Elle Di Ci, Leumann, 1997., 205-209.

¹¹ Usp. Marija BRATANIĆ, *Paradoks odgoja: studije i eseji*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2002., 79.

¹² A. R. COLASANTI, "Comunicazione", 205.

¹³ A. R. COLASANTI, "Comunicazione", 205-206.

vanje s brda na brdo), ili upotrebom komunikacijskih tehnologija, razmjenjuju svoje odnose. I za međuljudske odnose i za samu komunikaciju među osobama važnu ulogu igraju ne samo svojstva ličnosti u odnosu nego i prilagođavanje konkretnoj osobi i situaciji.¹⁴

Ta komunikacija uključuje verbalno i neverbalno ponašanje, a isto tako i spontano, uvježbano i planirano ponašanje. Ono je razvojno te uključuje izravnu povratnu vezu i ravna se u skladu s unutarnjim i vanjskim pravilima.

4. Neverbalna komunikacija

Neverbalna komunikacija je način kojim ljudi komuniciraju bez riječi, bilo namjerno ili nenamjerno. Neverbalno ponašanje se koristi za: izražavanje emocija, pokazivanje stavova, odražavanje osobina ličnosti i poticanje ili mijenjanje verbalne komunikacije.

Ako ljudi međusobno otvoreno, spontano, hrabro i s puno povjerenja pokazuju ono što jesu, to će se dobro očitovati u neverbalnoj komunikaciji koja, u većoj mjeri nego verbalna, prenosi nesvjesne sadržaje ljudske psihe. Raspoloženja, osjećaje, stavove, uvjerenja, naklonosti izražavamo neverbalno, bez obzira na to koliko smo toga svjesni. Neverbalni znakovi uključuju: izraze lica, ton glasa, geste, položaj tijela ili pokret, dodir i pogled.

Ako je čovjek prožet ljubavlju i pozitivnim emocionalnim stavovima, zračiti će toplinom koja se očituje kroz neverbalne znakove (boja glasa, izraz lica, kretanje). Poznat je Kirilijanov efekt, snimka koju je Kirilijan uspio dobiti pokazuje razliku između zračenja čovjeka koji je prožet ljubavlju i čovjeka koji je egoističan. Ravnodušnost kod osobe pokazatelj je odsutnosti emocija i odaje određenu emocionalnu hladnoću. To “prodire” neverbalnom komunikacijom i dolazi do *izražaja*, sve i ako se to nastojalo prikriti.¹⁵ Postavlja se pitanje koliko su ljudi sposobni i spremni čitati neverbalne znakove kod drugih. A ovladavanje neverbalnom komunikacijom, i za roditelja i za druge članove obitelji, može biti od velike koristi. Otkriti pravi uzrok djetetova neprilagođenog ponašanja, znači osigurati i odgovarajući način reagiranja i pomoći djetetu. Tu važnu ulogu ima sposobnost *empatije*. Dijete koje ima ispravan doživljaj sebe imat će dobar kontakt i s okolinom i ljudima oko sebe.¹⁶ Iako se preporuča da je bolje poznavati i biti u relaciji s osobom na razumskom nego li na osjećajnom području, ipak, ovaj prostor rezerviran za osjećaje, uključuje i kognitivni proces, ali je dobro popraćen emocijama. Ta “sposobnost uživjeti se u

¹⁴ B. PETZ, *Psihologijski rječnik*, 252-53.

¹⁵ Usp. M. BRATANIĆ, *Paradoks odgoja*, 84.

¹⁶ Usp. M. BRATANIĆ, *Paradoks odgoja*, 83-85.

drugu osobu, spustiti se u njegove misli i stanja duše”,¹⁷ u konkretnom odnosu dviju osoba, znači biti otvoren za istinski dijalog. Autor Rifkin navodi potrebu empatičnog komuniciranja kao istinskog prihvaćanja jedni drugih. Za dobre obiteljske odnose bitno je ozračje i kvaliteta uspostavljene komunikacije između članova. Ali nisu samo riječi važne, još važnije je, najprije za roditelje, njihovo ponašanje, njihovi međusobni odnosi, i to kako kontroliraju svoje osjećaje, a za djecu i mlade - da to uoče i da ih mogu uzeti za uzor. Način na koji roditelji postupaju s djecom u obiteljskim relacijama ima duboke i trajne posljedice za djetetov emocionalni život.¹⁸

Postoji opasnost da dijalog prijede u monolog, tj. u govor jedne osobe, u kojem onda nema nikakva govora o interakciji jer jedna osoba sama govori, a druga samo sluša. U dijalogu, međutim, svaka osoba i govori i sluša, svaka je osoba i primalac i pošiljalac. Cilj dijaloga je uzajamno razumijevanje i empatijsko uživljavanje u situaciju drugoga, uključuje poštovanje druge osobe u cjelovitosti kao ljudskog bića.¹⁹

Charles Darwin, tvrdeći da je ljudsko izražavanje emocija univerzalno²⁰, to jest da svi ljudi na isti način izražavaju i tumače emocije izrazima lica, izdvaja šest glavnih emocionalnih ekspresija. To su: srdžba, sreća, iznenađenje, strah, gađenje i tuga. Sve te ekspresije u svakom dijalogiziranju na određeni način dolaze do *izražaja*. Ton glasa, spuštanje ili podizanje glasa, ubrzani ili usporeni govor, naglašavanje pojedinih riječi, umetnute pauze i sl. služe nam za ostvarivanje svih navedenih funkcija kojima služi neverbalno ponašanje. Geste ili pokreti rukama također olakšavaju komunikaciju. Dodir pokazuje naklonost, bliskost, ugodnost i ponekad dominiranje.

Čovjek najveći dio svojeg vremena provodi u komunikaciji s drugim ljudima. Dok se verbalna komunikacija odnosi na stvarne riječi koje se koriste pri razgovoru, neverbalna komunikacija se sastoji od mnoštva znakova od kojih svaki ima svoje značenje. Ti znakovi mogu mijenjati, potvrđivati ili negirati ono što izgovaramo. Neverbalna komunikacija često bude i uzrok sukoba zbog nerazumijevanja neverbalne poruke ili “teških” situacija kada se krivo tumači čija izjava, a sve zbog nepoznavanja neverbalnih znakova. Zato je vrlo važno obratiti pozornost i na svoje i na sugovornikove neverbalne znakove.

¹⁷ *Enciclopedia Garzanti di Filosofia*, Garzanti Editore s.p.a., 1993., 308.

¹⁸ M. BRATANIĆ, *Paradoks odgoja*, 77-78.

¹⁹ M. BRATANIĆ, *Paradoks odgoja*, 120-121.

²⁰ R. KIRCHHOFF, “Espressione”, u: L. GIOVANNINI, L. PULSCI, E. SGARBOSSA, A. TERGOLINA, *Dizionario di Psicologia*, 377-381.

5. Komunikacija/razgovor - ključ uspješnih obiteljskih odnosa

Komunikacija je ključ odgoja, temelj je svih međuljudskih odnosa. Što je disanje za biološki život, to je komunikacija za društveni. Na biološkom planu nije svejedno dišemo li čist, svjež zrak ili onaj koji je onečišćen ugljičnim dioksidom. Na psihološkom i duhovnom planu jednako je važno ozračje u kojem međusobno komuniciramo.²¹

Samo ću napomenuti neke od preliminarnih zahvata koje bi trebalo napraviti prije nego li se uđe u bilo kakvu komunikaciju. Izrazit ću se slikom koju donosi L. Macario²² u svojoj knjizi: *Comunicare: sorgente di vita*. Koristeći se slikama iz poljoprivrednog života, autor ističe da bi najprije puno toga trebalo sasjeci, zatim probiti do dna, obrezati, očistiti, a višak izbaciti van. Nakon toga bi trebalo nakopati, prevrnuti zemlju, osvježiti i zasiti kisikom. A onda slijedi briga oko čuvanja, uzgajanja, pripremanja živog terena. A kada teren osiromaši, potrebno ga je nahraniti i obogatiti ga da bi se moglo zasijati. A onda ponovno slijedi čišćenje, metenje i izlaganje suncu. Kada se sve to napravi, onda bi se moglo reći da su pripravljeni pogodni uvjeti za život. Mnogi misle da je dosta govoriti da bi bio shvaćen, da je dosta biti jasan da bi se shvatilo, iskren da bi se vjerovalo. Ima ipak jedno dublje uvjerenje da su dobra volja i čestitost dostatni za "biti u skladu" s drugima. A to znači prihvatiti drugoga i biti prihvaćen od drugoga.

Za uspješno komuniciranje važni su i određeni objektivni uvjeti u obitelji: stambeni uvjeti života, estetski izgled stambenog prostora, sobe, okoliša. To uvelike utječe na stvaranje ozračja, koje je i posljedica odnosa među članovima i utječe na komunikaciju. Tako npr. u ozračju prožetom međusobnim povjerenjem, gdje se pojedinac osjeća slobodnim izraziti misli i osjećaje, na prirodan i spontan način uspostavljaju se suradnički odnosi. S druge strane, ozračje prožeto anksioznošću, nepovjerenjem, u kojem se pojedinci boje otkriti se, gdje je osjećaj sputanosti u izražavanju misli, strah od osude, neodobravanje i podsmjeh, veoma je demotivirajuće i blokira uspješnu komunikaciju.²³

Komunikacija je mnogo više od razmjene riječi, misli i ideja ili od jednostavnog informiranja ili "prenošenja znanja". Ona je više od davanja i primanja informacija i poruka. U tom čovjekovu cjelokupnom ponašanju stoga i ne postoji mogućnost ne-komuniciranja jer svako ponašanje u interpersonalnoj situaciji ima karakter poruke. Poteškoće leže u nesvjesnosti onoga što se stvarno zbiva u međusobnoj komunikaciji, koja bi za uspješnost morala imati razmjenu povratnih informacija i dvosmjernost.²⁴

²¹ M. BRATANIĆ, *Paradoks odgoja*, 73-78.

²² L. MACARIO, *Comunicare: sorgente di vita*, LAS - Roma, 1996., 9-36.

²³ Usp. M. BRATANIĆ, *Paradoks odgoja*, 74.

²⁴ Usp. M. BRATANIĆ, *Paradoks odgoja*, 74-76.

6. Ljudska zrelost i dijalog

Zrelost je dinamičan pojam i ona uvijek uključuje razvitak i teži određenoj punini. Na žalost, ljudska zrelost nije nikada gotova, završena i savršena. Upravo stoga i postoji dužnost usavršavanja i tjelesnog, i duševnog i duhovnog.

Ne ulazeći dublje u razradbu pojedinih dimenzija i pristupa pitanju ljudske zrelosti, ovdje ću samo naznačiti neke karakteristike i spomenuti pojedine pristupe. Allport je u svojem izlaganju o zreloj osobi,²⁵ izdvojio **šest dimenzija ljudske zrelosti**. Za njega, koji je želio promatrati zreli i zdravu osobnost, čovjek nije samo reaktivno biće nasuprot stimulansu sredine, niti samo reaktivno biće nasuprot vlastitim impulsima, nego je **“biće u nastajanju”**. On ide prema realizaciji jedne intencije, prema ostvarenju jednog projekata *sebe*. Stoga, za njega bi zrela osoba bila ona koja: ima posve razvijen osjećaj sebe; koja je u mogućnosti uspostaviti odnose s drugim putem intimnih i ne-intimnih odnosa; koja ima mogućnosti temeljne emotivne sigurnosti i prihvaća samu sebe; koja percipira, misli i djeluje s interesom u skladu s vanjskom realnošću; koja je sposobna za samoobjektivnost, prihvaćanje sebe i osjećaj za humor; koja živi u skladu s konceptom ujednačenja života.

Maslow govori da su zrele osobe one koje su **“ostvarile same sebe”** i govori o njihovoj kvaliteti. Nabraja 14 kvaliteta,²⁶ među kojima, za uspješno komuniciranje, posebno možemo naglasiti da osoba mora imati svoje “ja”, zatim da prihvaća sebe i druge i da je spremna na kritiku i sugestije.

Erikson shvaća zrelost pojedinca kao stalan proces razvoja. Taj se proces ostvaruje kroz osam stadija koji obuhvaćaju cijeli život. Postoji jedan interaktivni proces između subjekta i socijalnog ambijenta kad nadide te zahtjeve, subjekt dobiva jednu “životnu snagu”. Posljednji od deset stadija predstavlja punu zrelost.²⁷

Bryant,²⁸ kad piše o zreloj osobi, zajedno s Jungom tvrdi da je zrela

²⁵ Usp. G. W. ALLPORT, *Psicologia della personalità*, LAS, Roma, 1977., 235-262.

²⁶ Usp. G. W. ALLPORT, *Psicologia della personalità*, 238-240; A. FULGOSI, *Psihologija ličnosti, teorija i istraživanja*, ŠK, Zagreb, 1997., 119-138. Kvalitete zrele osobe su: zreo čovjek ima svoje “ja”, ima prijatelje, emocionalno je uravnotežen, ima jasan životni cilj, realistički gleda na život i spreman je na zalaganje, objektivno gleda na sebe i spreman je za humor, stalno proširuje svoj životni nazor, preuzima na sebe odgovornost, u teškoćama se oslanja na sebe (ne opterećuje druge), pronalazi ravnotežu između otvorenosti i zatvorenosti, prihvaća druge, prihvaća kritiku i sugestiju, usmjeruje sve svoje težnje i aktivnosti, hrabro se suočava s tragičnim i nepredviđenim situacijama.

²⁷ Usp. A. FULGOSI, *Psihologija ličnosti*, 264-273; E. H. ERIKSON, *Infanzia e società*, Armando, Roma, 1967.

²⁸ C. BRYANT, *Psicologia del profondo e la fede religiosa*, Cittadella Editrice, Assisi, 1989., 104-105.

osoba ona koja ne daje suda o drugoj osobi, niti mislima niti riječima. Zrela osoba je ona koja u svojim odnosima ima dubok respekt za osobe onakve kakve su. Nezreli stavovi su oni koji idu za dominacijom i podcjenjivanjem.

Jedno istraživanje provedeno pod vodstvom Carol D. Ryff: *Happiness Is Everything, or Is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being*, promatra psihološku zrelost mladih kroz šest dimenzija psihološkog zdravlja.²⁹ Prva dimenzija promatra samoprihvatanje. Druga dimenzija, koja je za nas važna, promatra *ispravnost komunikacije s drugima*. Uz te dvije gore navedene dimenzije, Ryff navodi još četiri: *autonomiju, sposobnost dominacije u sredini, nalaženje smisla života, osoban rast - autorealizaciju*.

Ta i mnoge druge teorije naglašavaju potrebu interpersonalnih odnosa, koji bi trebali biti topli i povjerljivi. Oni bi trebali imati jak osjećaj empatije i s afektom prema svima, trebali bi biti sposobni za duboko prijateljstvo. Bitna predispozicija bi trebala biti potreba da se ima jaka povezanost s drugima, kao i potreba vođenja i prepustiti se vodstvu i upravljanju drugih.

Autorica naznačuje dobre strane međuljudskih odnosa: relacije su tople, pune zadovoljstva i povjerenja. Definišući prostor drugih u nama, tvrdi da drugi u nama imaju legitimno mjesto koje pripada njihovoj pravu. Centralno mjesto te postavke pripada tvrdnji da mi trebamo “stisnuti” svoj vitalni prostor da bismo “dali mjesta” drugima jer drugi već imaju njihovo “prenotirano” mjesto u nama.³⁰

Obitelj ima važan utjecaj u prihvaćanju sposobnosti življenja s drugima i za druge. Ona se uči biti otvorena za druge jer s njom se stvaraju tolike veze uzajamne ovisnosti. Tu se stječu prva iskustva pasivnoga, a zatim aktivnoga prihvaćanja drugoga. Tako odrasli, ali i dijete, uči dijeliti vlastiti prostor s drugima.³¹

Život u zajednici pomaže sazrijevanju odnosa s drugima jer tu osoba prima vlastitu puninu i socijalnu zrelost. Osoba preokupirana sobom, kad uđe u zajednicu i ne poznaje nikoga, živi teške trenutke “**neprilagodene osobe**”.

Navode se tri faze ulaska u grupu, zajednicu.³² *Prva faza* bi bila kad osoba vidi druge osobe još nedefinirane i one za nju predstavljaju nepoznat “lanac rizika”. Nju karakterizira dinamika između pojedinca i

²⁹ Usp. D. C. RYFF, “Happiness Is Everything, or Is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being”, u: *Journal of Personality and Social Psychology*, 57 (1989), 6, 1070-1071.

³⁰ Usp. D. C. RYFF, “Happiness Is Everything, or Is It?”, 1071-1072.

³¹ Usp. L. MACARIO, *Genitori e rischi dell'educazione*, SEI - Societa Editrice Internazionale, Torino, 1988., 37-39.

³² Usp., L. MACARIO, *Genitori e rischi dell'educazione*, 96-97.

obitelji. U toj fazi odnosi s drugima su loši i malo ih je, ima malo povjerenja, teško je biti otvoren i srdačan, nema dogovora s drugima.

U drugoj fazi svaka osoba identificira osobu s kojom bi mogla ostvariti odnose i podijeliti misli, osjećaje i iskustva. Karakteriziraju je interpersonalni odnosi.

Treća faza je označena cirkulacijom relacija. Kušaju se dva socijalna iskustva s velikim interesom: pripadnost i identitet obitelji/grupi. Relacije se ostvaruju „u zajednici” u osjećaju “nas”. Rađa se osjećaj da se podijeli to što obitelj *izražava* i daje. U toj fazi socijalni odnosi su dobri i intimnost između osoba dostiže svoj vrhunac. Javlja se potvrda i radost da se moglo naći vlastito mjesto za sebe, ali i mjesto za druge.

7. Bitni elementi komunikacije/dijaloga

Jedna od važni elemenata komunikacije jest da ona uključuje i **uvjeravanje** i uvijek je rezultat uspostavljenog odnosa. Pogotovo se to odnosi na roditelje i starije, koji bi trebali biti osposobljeni za istinsku komunikaciju kako bi mogli primjerom i uvjeravanjem djecu i mlade pripremiti za život. Tu važnu ulogu igraju interakcija, odnosi, međusobno povjerenje, iskrenost i ostvarena suradnja. Zdravo ozračje u obitelji, ljubav bračnog para, njihovo međusobno razumijevanje stvara potrebno tlo za rast, razvoj i odgoj mladog bića. U obiteljima u kojima su odnosi hladni, gdje vlada ravnodušnost i nezainteresiranost, ne postoji potreba za komunikacijom. No, ne postoji ne-komunikacija jer i takvo stanje svojevrsna je komunikacija.³³

Sljedeća bitna karakteristika za unutarobiteljski dijalog jest **povjerenje**. Često roditelji znaju izjaviti: “Ja bih želio/željela imati povjerenje u svoje dijete, ali ono to treba zaslužiti”. U takvim slučajevima se dogodi da svoje nepovjerenje projiciraju na dijete. Zato moramo znati da je izvor povjerenja u nama. Ali o našoj osobnoj procjeni ovisi komu ćemo i koliko ćemo nekome pokloniti povjerenje. Projicirajući svoje nepovjerenje na drugoga i doživljavajući ga kao nepovjerljivu osobu, sebe želimo “osloboditi” svojeg nepovjerenja i sebe doživjeti kao povjerljivu osobu. Zato svoje nepovjerenje prema drugomu opravdavamo njegovim ponašanjem, a nikad svojim psihičkim stanjem. Roditelji svojim primjerom usađuju klicu povjerenja u dijete, ali isto tako, i često ne svojom krivnjom, mogu posaditi i klicu nepovjerenja.³⁴

Iz povjerenja se rada **otvorenost** i **prihvatanje** drugoga. Te će

³³ Usp. M. BRATANIĆ, *Paradoks odgoja*, 80-81.

³⁴ Usp. M. BRATANIĆ, *Paradoks odgoja*, 81.

osobine izostati ako je osoba u vlasti nesvjesnih mehanizama i sebe ne poznaje ili ne prihvaća. Otvorenost prema djetetu u obitelji, prihvaćanje njega kao dragocjenog bića u razvoju, onakva kakvo jest, osnova su svakog dobrog humanog odnosa, svake interpersonalne komunikacije. Roditelj bi trebao biti ogledalo u kojem se njegovo dijete ogleda. Tu se trebaju zrcaliti osobine koje djetetu ulijevaju povjerenje, postojanost, vjeru, ljubav i druge vrline koje krasi duhovno ljudsko biće.³⁵

Obitelj je više od zajednice pojedinaca koji žive zajedno. To je kompleksnost koja ima temeljnu zadaću **promovirati dobro** onih koji joj pripadaju. Djeca teže k tome da idealiziraju vlastitu obitelj misleći o njoj kao o nečemu idealnom i nezamjenjivom. Također i odrasli imaju potrebu, za vlastito dobro, misliti na vlastitu obitelj kao na mjesto na kojem su promatrani kao “posebni” i ohrabrivani za ostvarenje vlastitih očekivanja.

Apostol Pavao naglašava u zanosu (prenaglašeno) ljudske odnose znajući da je **ljubav** prema bližnjemu nemoguća bez ljubavi prema Bogu. On kaže: “... ljubavlju služite jedni drugima.” (Gal 5,13). Svjedočenje u obitelji izražava se preko jasne i vidljive ljubavi. Afektivni odnos se podržava posvećujući vrijeme, pokazujući pažnju, nudeći jasnoće, stvarajući jedan ohrabrujući stav. Nuditi te darove djeci, znači ljubiti ih kao što je Gospodin nas ljubio.

U obiteljskoj komunikaciji **dijalog, slušanje, pažnja** prevažni su elementi za rast, razvoj i ljudsku zrelost. Da bi se uspostavila uspješna komunikacija, potrebno je krenuti od slušanja dajući važnost emocijama i mišljenju koji se koji put ne mogu izraziti. Najveća podrška osobi je činjenica da je slušana do kraja, da se osjeti prihvaćenom, podržanom i da ima mogućnost konfrontacije s onima drukčijeg mišljenja.

8. Komunikacija u kriznim situacijama i korisna vjerovanja uspješnih komunikatora

Kada se govori o kriznim situacijama, tada se često upotrebljavaju i drugi nazivi kao stresne ili stresogene situacije i sl., a sve označavaju situacije u kojima je određena osoba ili grupa ljudi ugrožena biološki, psihički ili socijalno i što kod takve osobe ili osoba izaziva različite, najčešće psihičke, ali i tjelesne reakcije, poremećaje i stanja. Naše reakcije u kriznim situacijama ovise o brojnim čimbenicima, koji nisu samo vrsta i intenzitet uzročnika koji je do krizne situacije doveo već i značajne navedene krizne situacije za takvu osobu,

³⁵ Usp. M. BRATANIĆ, *Paradoks odgoja*, 82-83.

kao i ranijih sličnih iskustava. U komunikaciji s osobama koje su u kriznoj situaciji ne možemo poći od pretpostavke da znamo kako je toj osobi jer zapravo i ne znamo ako je to za nas nepoznata ili manje poznata osoba. Ne znamo što toj osobi znači određeni gubitak i događaj. Dakle kada smo u komunikaciji s osobom koja je u kriznoj situaciji, tada njezina vanjska manifestacija ne mora značiti i intenzitet njezina preživljavanja, a riječi koje se najčešće govore: "Znam kako vam je" - vrlo često će izazvati negativnu reakciju.

Zašto se govori o vjerovanjima u uspješnu komunikaciju? Zato jer su vjerovanja temelj nas samih, temelj naše komunikacije s drugim ljudima, naše ponašanje je produkt naših uvjerenja. Naša vjerovanja su snažan motivator za naše akcije i često ih nismo niti svjesni. Na svjestan ili nesvjestan način ih usvajamo u djetinjstvu, najprije od roditelja, a onda i od drugih roditeljskih figura (baka, djedova, stričeva, teta, susjeda, nastavnika, svećenika...), ovisno o tome koja je osoba tijekom života imala na nas utjecajnije vjerovanja. Naša vjerovanja se tijekom života mijenjaju, s jedne strane kao prirodni i spontani ciklus uslijed odrastanja, i s druge strane zbog skupljanja različitih životnih iskustava. Jedno od takvih iskustava može biti i psihoterapija kao oblik učenja i usvajanja korisnih i funkcionalnih uvjerenja u odnosu terapeuta i pacijenta. Poseban predmet našeg interesa su korisna uvjerenja uspješnih komunikatora, čija je uspješnost komuniciranja bila upravo podržana njihovim uvjerenjima.³⁶

Jedan dan jedna žena dovela svoje dijete pred Mahatmu Gandhija i zamolila ga: "Kaži mom sinu da ne jede više slatkiše." "Molio bih te da se vratiš k meni za tri dana", odgovori Gandhi. Tri dana kasnije vrati se žena s djetetom i Gandhi reče djetetu: "Nemoj jesti više slatkiše!" žena ga upita: "Zato si nam dao da čekamo tri dana da bi rekao samo to?" Mahatma odgovori: "Jer sam ja tri prošla dana jeo slatkiše".

Odgoj se temelji na autentičnoj ljubavi i realizira se kroz istinu samo unutar već viđenog odnosa između roditelja i zatim darovanog vlastitoj djeci. Posljedica je da se stvara životni ambijent za dijete, a u isto vrijeme prva vježba odgojne aktivnosti roditelja. Kroz njihovo pokazivanje dobra, ljubeći se, poštujući i vrednujući, roditelji već i ne želeći odgajaju dijete kako bi raslo dobro na ujednačen način. Tako dijete prima ljubav i raste u uzajamnom poštovanju i stvara se važan element koji može poslužiti kao sredstvo da se može nadići upitna klima nesigurnosti, lomnosti i moralne obezvrijedenosti koju nudi današnji svijet.

Roditelji bi trebali poticati jasnu atmosferu unoseći blagost i ljubav, a u isto vrijeme trebaju biti vjerni i nepromjenjivi u principima.

36 www.ponalalfa.com/mekom/ - časopis eMEKOM.

Ako se prema djeci pokazuje hladnoća, opasnost je da misle da ih ne ljube. Pravednost i milosrđe trebaju ići ukorak.³⁷

Čuveni psiholog Bruno Bettelheim glede odgojnog napora roditelja kaže da ljubav koju roditelji pokazuju djeci mora biti pokazana, geste i riječi trebaju biti izražene na način koje oni ne samo “znaju”, nego “osjete”. Često u praksi to nije tako. Potrebno je nadići monolog u komunikaciji jer je takva komunikacija egocentrična, u kojoj svatko govori o sebi i vrednuje svaki drugi govor jednim jedinim metrom: svojim “ja”. Kad se s djecom razgovara u srdžbi, tada se radi za neprijatelja - veli jedna izreka. Odgoj treba započeti već od najranije dobi, bez tvrdoće, ljutnje, ali s dobrotom i strpljivošću. Čini se zlo obitelji kad se razgovara s nestrpljenjem.³⁸

E. White naglašava da istina treba biti ponudena ljubazno. Finoća se treba osjetiti u načinu govora, djelovanja i gledanja, a prijekori, kad su potrebni, trebaju biti učinjeni na lijep način. Evandjelje naglašava da Kristovi učenici trebaju biti cjeloviti i istiniti, ali nikad ne trebaju zaboraviti na dobrotu i ljubaznost jer ona je jedna od osnovnih kvaliteta kršćana kao Kristovih učenika. Vjernici trebaju biti “...*dobrostivi, milosrdni, i praštajte jedni drugima*” (Ef 4,32).

Izvršiti roditeljsku zadaću glede djece i pozitivnih poticaja nije lak posao. Zahtijeva napor, potpuno povjerenje, ustrajnost i rastuće prihvaćanje u ljubavi Božjoj. Posebno uključuje istinski odnos s Ocem koji se temelji na jasnoći da mu je stalo do spasenja naše djece više nego li to možemo imati mi sami. “*Ne možemo stvarati djecu prema svojim željama; treba ih prihvatiti i ljubiti onakvima kakve ih je Bog dao!*” (J. W. Goethe).

9. Komuniciranje u obitelji danas

Da bi obitelj bila stabilna i da bi održala živ obiteljski dijalog, unatoč različitosti mišljenja, potrebni su joj sklad i jedinstvo stavova i odluka. U to treba ulagati dan za danom. Umor i zaokupljenost poslovima i brigama ugrožava praksu svakodnevnog obiteljskog dijaloga. Stoga, treba tražiti prilike za razgovor, dogovor, planiranje. Potrebno je učiniti sve kako obiteljski odnosi ne bi zahladili.³⁹

Kada bismo željeli istaknuti neke bitne čimbenike obiteljskog jedinstva, svakako bismo tu na prvom mjestu stavili spremnost

³⁷ Usp. E. WHITE, *La famiglia cristiana*, Edizione ADV, 1999.,

³⁸ Usp. E. WHITE, *La famiglia cristiana*, 179.

³⁹ R. PALOŠ, “Komuniciranje u obitelji danas”, u: *Don Bosco danas* (2002.), broj 3, 4-5.

prihvatanja svake teme za razgovor, ma kako osjetljiva ona bila. A na drugom mjestu bismo naglasili važnost saslušanja različitih mišljenja i izbjegavanja krutih stajališta, zatim naglašena je važnost ne biti zatvoren za dijalog i sposobnost ne gubiti kontrolu nad sobom kad treba razgovarati i o teškim pitanjima obiteljskih odnosa. Opasnost je u takvim situacijama da se u iznošenju mišljenja ne postane hladan i krut u uvjerenju da uvijek samo mi imamo pravo. Potrebno je premisliti vlastite razloge za i protiv. Na taj se način stvara suživot u kojem nestaju nepotrebne napetosti.

Neki od važnih čimbenika koji stvaraju i šire ozračje suživota i spremnosti na dijalog jesu **povjerenje, iskrenost i razumijevanje**. Ako toga nema, na površinu izbijaju međusobni nesporazumi, česti konflikti, svakodnevnne svade i sukobi koji narušavaju zdravo obiteljsko ozračje.

Odnosi roditelja i djece ne smiju se komplicirati etiketama, frazama, formalizmima i provjerama koje opterećuju. Takvim ponašanjem ne stvara se prikladno ozračje za dijalog i suživot. Za obiteljsku složnost nije potrebno nešto posebno i neobično, dovoljno je prirodno, spontano komuniciranje bez usiljenosti ili namještenosti; iskrena svakodnevica življena s ljubavlju i dobrotom koja omogućuje podnošenje drugih i prihvaćanje drugoga. Samo jednostavnošću, poniznošću i vedrim raspoloženjem moguće je otkrivati veličinu i vrednote drugih ljudi i korist od dijaloga.

Danas djeca brzo odrastaju i prerano sazrijevaju. Kao svako prerano sazrijevanje, tako i prerano sazrijevanje djece stvara probleme. Taj prijelaz od ovisnosti k samostalnosti donosi sukobe, pa i traume. Odnos s roditeljima se problematizira. Stanje između roditelja i djece se pogoršava uzajamnom nesnošljivošću, čestim prepirkama koje stvaraju stanje napetosti, nesigurnosti, svade i borbe, što se kasnije proširuje i u uzajamnu šutnju.⁴⁰ Najopasniji su sukobi koji nastaju između roditelja i djece, učitelja i učenika, odgojitelja i odgajanika, a zatim su veoma teški i sukobi među samim roditeljima, učiteljima i odgojiteljima. Kako se rješavaju konflikti? Prije svega treba pronaći njihove uzroke. Niti jedan sukob, svada ili prepirka ne nastaje slučajno. Valja razvidjeti je li sukob individualnih ili širih razmjera i zatim prići rješavanju.

⁴⁰ Usp. R. PALOŠ, "Komuniciranje u obitelji danas", 4-5.

Zaključak

Uspješna komunikacija može pomoći razvijanju sposobnosti dubljeg slušanja i suživota na iskreniji i svjesniji način, udaljujući mogućnost osude i pokazivanja moći. Stoga, obitelj treba biti mjesto povjerenja i prihvaćanja, mjesto gdje se ne boji biti svoj bez maske, gdje nitko nema straha pokazati vlastite osjećaje, gdje se svatko osjeća potrebnim za ono što je i što kaže. Razgovarati u obitelji je nešto veoma duboko i konstruktivno. To bi mogla jednostavno izreći lijepa slika koju donosi sv. Pavao: “Radujte se s radosnima, plačite sa zaplakanima! Budite istomišljenici među sobom! Neka vas ne zanosi što je visoko, nego privlači što je ponizno. Ne umišljajte si da te mudri.” (Rim 12,15-16).

FAMILY DIALOGUE - THE PATH TO HUMAN AND CHRISTIAN MATURITY

Summary

How dialogue grows depends a lot on the character and attributes of each member of the family. Dialogue always reflects the dynamic, “I - you”, in which one person encounters another; therefore it is always necessary to build trust and remove occasions for disagreement, fostering mutual acceptance. This depends on the maturity of each person.

Starting from the basis of “dialogue” and “communication”, in this article we want first to stress some of the important characteristics of authentic communication. Authentic communication is first of all about mutual giving and receiving; it goes on to encompass openness to dialogue and the pursuit of truth. One of the important goals of human nurturing is to foster the capacity for dialogue and the capacity to accommodate the convictions of others. We communicate our convictions through words and non-verbal gestures, through emotions and behavior and through our attitude.

Communication is the key to nurturing, the foundation for all interpersonal relationships. In a relationship a person must earn trust and must be able to accept the other person, with that person's differences. In family communication, dialogue, listening, and sympathy are very important elements for growth and maturity. Successful communication in the family helps the individual develop a capacity to listen in a more honest and conscious way. In this family environment each person can show their emotions, knowing that these will be respected, and without being afraid that others will not understand or that showing emotion will lead to humiliation.